

в Україні / Я.М. Шевченко, О.М. Моляк, А.Л. Салатко та ін. Харків, 1999. 14. Заворотко П.Л., Штефан М.И. Непозовне провадження в радянському цивільному процесі. К., 1969. 15. Штефан М.И. Захист прав соціалістичних організацій в суді. К., 1970. 16. Чечот Д.М. Неисковые производства. М., 1973. 17. Штефан М.И., Дріжчана О.Г. Цивільне процесуальне право України. К., 1994. 18. Алехин А.П., Кармолицкий А.А., Козлов Ю.М. Административное право Российской Федерации. М., 1996. 19. Бахрах Д.Н. Административное право. М., БЕК, 1996. 20. Макухіна М., Білоусов Ю. Правова природа контракту про проходження військової служби // Право України. 1999. № 9. 21. Воловик В. Про галузеву належність правовідносин, пов'язаних з застосуванням праці мілітаризованих державних службовців // Право України. 1999. № 2. 22. Киселев И.Я. Сравнительное и международное трудовое право: Учебн. для вузов. М., Дело. 1999. 23. Трудовое право Украины / под ред. Г.И. Чанышевой, Н.Б. Болотовой. Х., 1999. 24. Лавриненко О.В. Правовая и социальная защита работников органов внутренних дел Украины. Х., 1999. 25. Никитинский В.И., Орловський Ю.П. Предмет и метод трудового права: изменения в условиях перестройки // Сов. государство и право. 1989. №4. 26. Сирота И.М. Все о пенсиях, пособиях, социальной защите граждан Украины (научно-практический комментарий и сборник нормативных актов). Х., 1999. 27. Венедиктов В.С. Трудовое право Украины. (Общая часть). Харьков, 1994. 28. Обушенко О.М. Причини виникнення службово-трудоових спорів в органах внутрішніх справ // Вісник Запорізького юридичного інституту. 1999.

Надійшла до редколегії 05.03.2001

К.Ю. Мельник, здобувач Нац. ун-ту внутр. справ

СОЦІАЛЬНО-ПРАВОВИЙ ЗАХИСТ ЯК ЕЛЕМЕНТ СОЦІАЛЬНО-ПРАВОВОГО СТАТУСУ ПРАЦІВНИКІВ ОРГАНІВ ВНУТРІШНІХ СПРАВ

В ході формування демократичної та соціально-орієнтованої правової держави істотно зростає роль правозахистного механізму стосовно прав і свобод людини як найвищої соціальної цінності, що в значною мірою актуалізує проблему соціально-правового статусу працівників органів внутрішніх справ.

Працівники органів внутрішніх справ покликані виконувати державні функції по забезпеченню особистої безпеки громадян, захисту їх прав, свобод і законних інтересів; охороні громадського порядку; попередженню, розкриттю і розслідуванню злочинів та інших правопорушень на професійній основі. Основою професійної діяльності працівників органів внутрішніх справ є їх соціально-правовий статус, суттєвою рисою якого потрібно вважати єдність його соціального і правового компоненту.

Вихідним у визначенні правового статусу працівників органів внутрішніх справ є загальнотеоретичне дослідження саме поняття даного правового явища, при цьому необхідно відштовхуватись від поняття правового статусу особистості як родової категорії, що лежить в його основі.

Необхідно відмітити, що в науці існує декілька підходів щодо визначення поняття правового статусу особистості та його структури. Явич Л.С. під правовим статусом розуміє юридичне вираження і закріплення фактичного становища громадян в державі [1, с. 163]. З цим положенням погоджуються і

інші вчені, які займаються цією проблемою. Але щодо визначення структурних елементів цього правового явища в науці існують різні підходи. Традиційно до структури правового статусу громадянина включають сукупність його прав, свобод та обов'язків, що встановлені державою та закріплені в законах. У такому ракурсі це правове явище розглядають такі вчені, як: Камінський Б.Б., Недбайло П.С., Строгович М.С., Ямпольська Ц.А.

Водночас зустрічається і більш широке тлумачення поняття «правовий статус особи», де кількість елементів, які входять в його структуру, нараховує більше десяти найменувань. Вихідним висувається положення, у відповідності з яким до правового статусу необхідно відносити абсолютно все те, що так або інакше, з правової точки зору, визначає, гарантує, характеризує, оформлює становище громадянина в державі [2, с.87]. Прихильники широкого підходу, до числа яких належать Воєводін Л.Д., Матузов М.І., Новосолов В.І., поряд з правами, свободами та обов'язками до складу правового статусу відносять правосуб'єктність, громадянство, законні інтереси, правові принципи, юридичну відповідальність та гарантії.

В юридичній літературі розрізняють загальний, спеціальний та індивідуальний правовий статус, які знаходяться у нерозривному зв'язку і взаємодії та співвідносяться між собою, як загальне, особливе та одиничне. Конституційні права, свободи та обов'язки є змістом загального правового статусу особи і утворюють фундамент для спеціального та індивідуального правового статусу. Спеціальний правовий статус пов'язаний зі спеціальним суб'єктом і характеризується наявністю спеціальних прав та обов'язків. Індивідуальний статус особи персоналізує закріплені в законодавстві права та обов'язки.

Правове положення працівників органів внутрішніх справ характеризується передусім тим, що, будучи громадянами своєї держави, вони не тільки наділені загальними правами, свободами та обов'язками, але й, як суб'єкти державної служби, спеціальними правами та обов'язками.

Правовий статус працівників органів внутрішніх справ являє собою юридичне закріплення положення даної категорії державних службовців в системі державної служби. Погоджуючись з представниками широкого підходу, зазначимо, що правовий статус є комплексною категорією і охоплює такий стан особистості, як громадянство та правосуб'єктність, що виступають як необхідні передумови правового статусу суб'єкту; юридичну відповідальність, що є важливим компонентом, бо встановлює міру покарання за порушення суб'єктом встановлених державою правил поведінки; гарантії, без існування яких неможлива практична реалізація суб'єктом своїх прав, свобод та обов'язків. Однак стержневим елементом правового статусу особистості є права, свободи та обов'язки.

Отже, структура правового статусу працівників органів внутрішніх справ включає наступні елементи: громадянство, правосуб'єктність, повноваження (сукупність службових прав та обов'язків), обмеження, пов'язані з перебуванням на державній службі, заборони, юридичну відповідальність, а також гарантії.

Характеристика правового статусу працівників органів внутрішніх справ буде неповною, якщо не приділити належну увагу аспекту його соціальної детермінованості та реалізації в соціальній практиці. Погоджуючись з Кудрявцевим В.Н., який вважає, що юридичні закони тільки тоді становляться дійовими, коли вони точно віддзеркалюють об'єктивні соціальні закони і між ними існує тісний взаємозв'язок [3, с. 11]. Треба зазначити, що найбільш ефективно буде діяти закон, який закріплює статус працівників органів внутрішніх справ, коли він відповідає об'єктивним суспільним процесам та закономірностям та його спрямованість співпадає з спрямованістю соціальних змін і в зв'язку з цим він підтримується не тільки примусовою силою держави, а й матеріальними умовами життєдіяльності суспільства.

Юридичні закони повинні своєчасно, з урахуванням перспектив розвитку, відображати суспільні потреби, не допускаючи як відставання нормативно-правової форми від змісту громадських відносин, так і надмірного випередження останніх. У випадках подібних перекосів нормативно-правового регулювання та відриву від реалій життя можливе зниження рівня ефективності закону та навіть розбалансування всієї правової системи.

Отже, правовий статус працівників органів внутрішніх справ необхідно розглядати як відображення в праві об'єктивних суспільних потреб реально-го становища даної професійної групи в суспільстві, тобто їх соціального статусу.

Підходи у різних вчених при визначенні соціального статусу досить різні. Цікавою є точка зору Самсонової З.Р., яка під соціальним статусом розуміє єдність двох сторін цього поняття: об'єктивної сторони, тобто реального економічного соціально-правового становища особи в суспільстві, і суб'єктивної оцінки цього становища з боку суспільства та самооцінки самою особою [4, с. 22]. Крім того, статус особистості залежить від статусу тієї групи, до якої належить особа, а також від статусу самої професії [5, с. 34]. Стосовно працівників органів внутрішніх справ вищезазначене означає, що їх соціальний статус залежить від об'єктивного становища працівника і власне державного органу, в якому він працює, а також суб'єктивної оцінки як самим працівником, так і оточуючими. Від соціального статусу працівника органів внутрішніх справ залежить соціальний престиж, авторитет в суспільстві, що, в свою чергу, впливає на стабільність кадрів, стан дисципліни та інші явища і процеси, які мають значення для успішного функціонування цього державного органу.

Правові взаємозв'язки соціального і правового компоненту в статусі працівників органів внутрішніх справ досить різноманітні і зокрема виражаються в таких категоріях, як соціально-правова активність особистості і ефективність її діяльності. Внутрішній діалектичний взаємозв'язок соціально-правового статусу і активності особи полягає в тому, що соціально-правовий статус являється джерелом і одним з найважливіших засобів формування активної життєвої позиції особи. Законодавець, закріплюючи у правових нормах відповідну систему прав, свобод і обов'язків, не тільки встановлює єдину модель поведінки, але і активно стимулює найбільш доцільні і соціально-корисні варіанти поведінки. Наявність високоорганізованого со-

ціально-правового статусу працівників органів внутрішніх справ з дієвою системною соціально-правового захисту є гарантією захищеності працівника, і надає йому почуття праоти і впевненості у своїх діях.

Соціально-правовий захист переслідує правогарантуючу мету та включає в себе всі види правових гарантій, які сприяють, забезпечують нормальну реалізацію правового статусу особи, а також його захисту у випадку порушення. Зміст соціально-правового захисту складається не тільки з нормативного забезпечення реалізації і захисту прав і обов'язків. Законодавче закріплення системи юридичних гарантій ще не означає реального забезпечення правового статусу. В нормативних актах закріплені тільки статистичні елементи механізму, який досліджується. Подібний підхід був би ефективний для процесу безперешкодної реалізації прав та обов'язків, тобто мав би превентивне значення, а у випадку виникнення перешкод їх реалізації ці гарантії виступили тільки як право на соціально-правовий захист. Функціонування (динаміка) правових гарантій пов'язана з організаційною роботою органів державної влади та її посадових осіб. Отже, соціально-правовий захист, крім норм-гарантій, включає в себе ще й організаційні гарантії, які надають цим гарантіям реально функціонуючий характер. Під організаційними гарантіями розуміється спеціальна діяльність уповноважених державних органів і посадових осіб, що спрямована на реалізацію всіх видів гарантій.

Таким чином, соціально-правовий захист працівників органів внутрішніх справ – це заснована на законі діяльність органів державної влади щодо встановлення і застосування нормативних і організаційних гарантій, що забезпечують правомірну реалізацію і охорону (захист) визначеного законом правового статусу і служить для підвищення соціального статусу цієї категорії громадян у суспільстві.

Підсумовуючи вищесказане, треба зазначити, що система гарантій соціально-правового захисту, яка являє собою комплекс засобів, що спрямовані на забезпечення реалізації прав і належне виконання обов'язків працівниками органів внутрішніх справ, характеризує правовий статус з точки зору його реальності та є об'єктивно необхідною умовою його існування та функціонування.

Список літератури: 1. Явич Л.С. Право и социализм. М., 1982. 2. Матузов Н.И. Юридические обязанности и ответственность как элементы правового статуса личности//Конституция СССР и правовое положение личности. М., 1979. 3. Кудрявцев В.Н. Закон, поступок, ответственность. М., 1986. 4. Самсонова З.Р. Деятельность и социальный статус личности: Автореф. дис... кан. филол. наук. Ереван, 1988. 5. Самсонова З.Р. Социальный статус личности//Вестник общественных наук. Ереван, 1986. №2.

Надійшла до редколегії 07.02.2001